

Crna Gora
AGENCIJA ZA ELEKTRONSKE MEDIJE
Broj: 02 – 277
Podgorica, 08.03.2020.godine

**ANALIZA VIDLJIVOSTI ŽENA I MUŠKARACA I UPOTREBE RODNOG JEZIKA
U CENTRALNIM INFORMATIVNIM EMISIJAMA
NACIONALNIH TELEVIZIJA**

Zakonom o rodnoj ravnopravnosti¹ iz 2007. godine, Crna Gora je uredila način obezbjeđivanja i ostvarivanja prava po osnovu rodne ravnopravnosti, u skladu sa međunarodnim aktima i opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava.

Rodna ravnopravnost podrazumijeva ravnopravno učešće žena i muškaraca, kao i lica drugačijih rodničkih identiteta, u svim oblastima društvenog života, jednak položaj i jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava i sloboda i korišćenje ličnih znanja i sposobnosti za razvoj društva, kao i ostvarivanje jednake koristi od rezultata rada.

Savremeni mediji su usko povezani sa formiranjem društvenih obrazaca i kulturnih identiteta. Konzumiranjem medijskog sadržaja se kod primaoca informacija ustaljuju zadati atributi muškaraca i žena, koji su već društveno konstruisani kategorijom roda. Mediji mogu značajno doprinijeti eliminisanju diskriminacije po osnovu pola i stvaranju jednakih mogućnosti za učešće žena i muškaraca, kao i lica drukčijih rodničkih identiteta. Međutim jednako tako, mediji mogu podsticati rodnu diskriminaciju i predstavljati ozbiljnu prepreku u postizanju stvarne ravnopravnosti polova. Stereotipizacija polova u medijskom sadržaju može ograničiti razvoj prirodnih talenata i sposobnosti djevojčica i dječaka, žena i muškaraca, njihovih obrazovnih i profesionalnih iskustava, kao i životnih mogućnosti.

Na ulogu medija u stvaranju ravnopravnog i nediskriminatornog okruženja, između ostalog utiče i prisustvo žena u medijskoj industriji, njihova uloga i uticaj na proizvodnju i distribuciju medijskog sadržaja. Analiza sprovedena 2019. godine² pokazala je da u novinarskoj profesiji dominantno rade žene i da gotovo 60% objavljenih informacija, proizvode žene. Takođe, analiza je pokazala značajno prisustvo žena na uredničkim pozicijama, te da se češće javljaju kao prepoznatljiva lica centralnih informativnih emisija u odnosu na muškarce. Najveća razlika u zastupljenosti žena i muškarca u centralnim informativnim emisijama pokazala se prilikom upoređivanja broja sagovornika i sagovornica u emisijama. Od ukupnog broja uzetih izjava, samo 20% su izjave uzete od žena.

Mediji su, saglasno Zakonu o rodnoj ravnopravnosti, dužni da u svom radu koriste rodno osjetljivi jezik. Međutim, pitanje upotrebe rodno jezik nije samo pitanje zakonske regulative, ono ukazuje na svjesnost članova društva o značaju jednakosti žena i muškaraca u različitim segmentima društvenog života i ne svodi se samo na tituliranje adekvatno rodu. Upotreba rodno senzitivnog jezika predstavlja doprinos eliminaciji rodno zasnovane diskriminacije u društvu i podizanju svijesti o rodnoj ravnopravnosti.

Ova analiza ima za cilj da utvrdi prisustvo ženskih, odnosno muških lica, glasova i karaktera, kao i stepen upotrebe rodno jezik u televizijskim sadržajima, imajući u vidu njihov značajan uticaj na doživljaj i kreiranje vrijednosti, stavova i ponašanja gledalaca i gledateljki koji se tiču roda i rodno stereotipnih obrazaca.

¹ "Sl. list RCG", br. 046/07, "Sl. list CG", br. 073/10, 040/11, 035/15

² Analiza vidljivosti žena i muškaraca u centralnim informativnim emisijama nacionalnih televizija (02-329 od 04.03.2019. godine <https://aemcg.org/wp-content/uploads/2019/03>)

Metodološki okvir

Dio analize koji se odnosi na vidljivost žena i muškaraca je sproveden na osnovu metodologije koju je uradila Agencija za elektroničke medije Hrvatske. Okosnica i osnovni cilj analize je da utvrdi ko su nosioci (autori), odnosno glavni sagovornici, u televizijskim vijestima.

Programski sadržaji su analizirani po sljedećim kategorijama, gdje je uzet u obzir samo kvantitativni dio bez analize sadržaja u kvalitativnom smislu:

- Broj priloga u informativnoj emisiji;
- Urednik/ica informativne emisije;
- Voditelj/ka u studiju;
- Novinar/ka (autori priloga);
- Govornici/e u priložima.

Dio analize koji se odnosi na upotrebu rodnog jezika je sproveden na osnovu metodologije koju je uradila Agencija za elektronske medije. Osnovni cilj analize je da utvrdi korišćenje rodnog jezika u televizijskim vijestima.

Programski sadržaji su analizirani po sljedećim kategorijama:

- Upotreba rodnog jezika prilikom tituliranja (navođenje zanimanja, funkcije, radnog mjesta i sl.):
 - Upotreba titula i zanimanja – rodno;
 - Upotreba titula i zanimanja – neutralno;
 - Upotreba titula i zanimanja u muškom rodu;
 - Navođenje imena bez titule.
- Upotreba paralelnih i obezličanih oblika izražavanja u odnosu na opštu upotrebu muškog roda:
 - Opšta upotreba muškog roda;
 - Upotreba paralelnih formi za žene i muškarce;
 - Upotreba obezličanih oblika.
- Obilježavanje prema komponentama rodnog identiteta:
 - Neprijemljivi nazivi za grupe građanki ili građana;
 - Identifikacija za svaku osobu pojedinačno;
 - Identifikacija žene prema mužu;
 - Identifikacija žene prema bračnom statusu;
 - druga obilježavanja prema komponentama identiteta.

Polazni podaci

Za potrebe analize, u periodu od 17. do 23. februara 2021. godine, analizirane su informativne emisije četiri televizijska emitera sa nacionalnim pokrivanjem: **Prvi program Televizije Crne Gore (TVCG1), TV Vijesti, TV Prva i TV Nova M.**

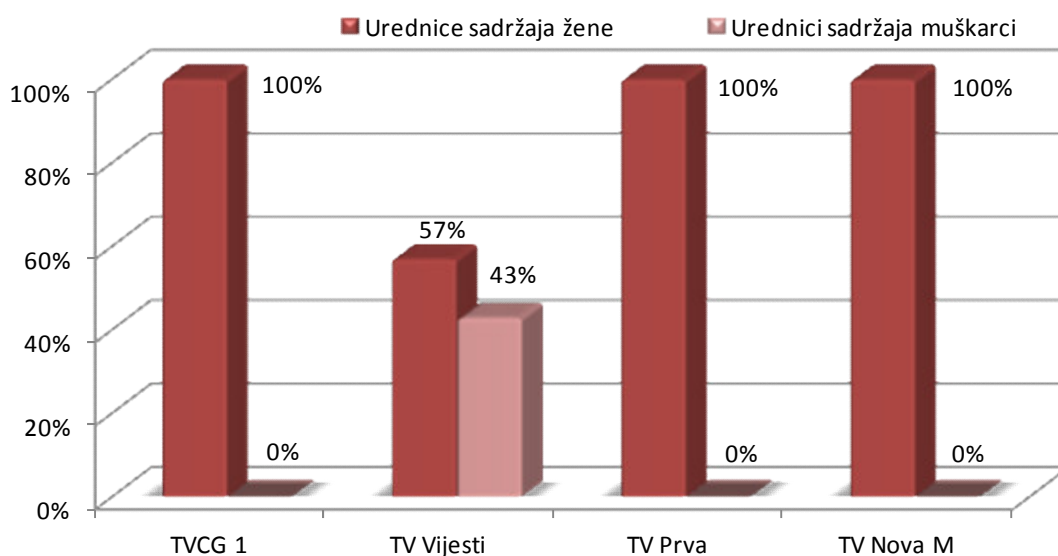
Metodološki okvir je predviđao analizu sedam centralnih emisija na svakoj televiziji. Ukupno je dakle analizirano **28 informativnih emisija sastavljenih od 528 jedinica programa** (jedinicu programa predstavlja jedan novinarski prilog/vijest).

Analizirane su sljedeće informativne emisije: *Dnevnik* (Prvi program Televizije Crne Gore), *Vijesti u pola 7* (Televizija Vijesti), *Žurnal* (Televizija Prva) i *Centralni Dnevnik* (Televizija Nova M).

Analiza vidljivosti žena i muškaraca

Od posmatranih 28 centralnih informativnih emisija, žene su bile urednice u 25 emisija (89%), dok su muškarci bili urednici tri emisije (11%).

Žene su bile urednice svih posmatranih informativnih emisija na TVCG1, TV Nova M i TV Prva.

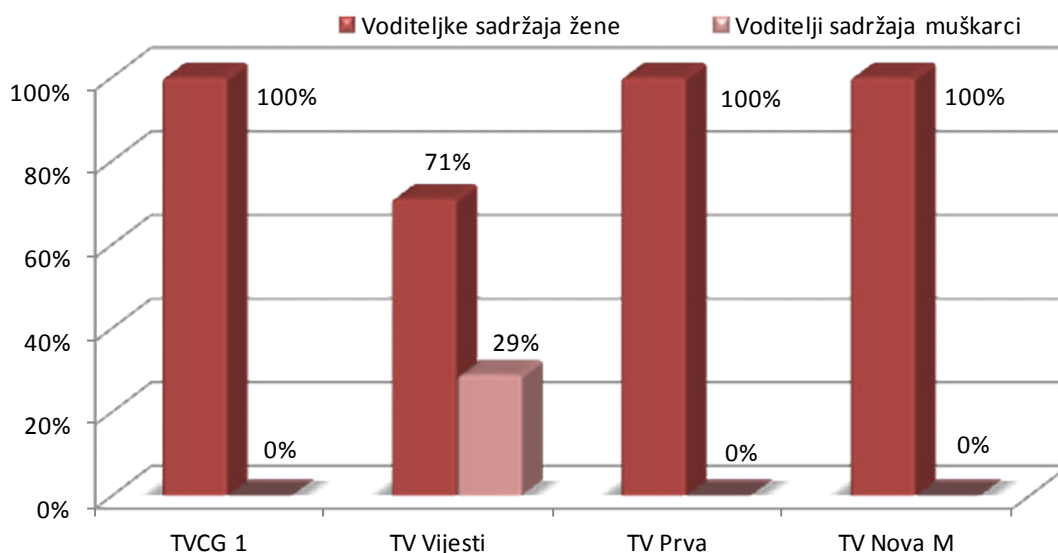

Grafik 1: Urednice/urednici centralnih informativnih emisija (procenat, po emiteru)

U odnosu na podatke iz 2019. godine bilježi se povećanje broja žena kao urednica informativnih sadržaja sa 75% sadržaja na 89% sadržaja za period od sedam dana.

U posmatranim centralnim informativnim emisijama, žene su bile voditeljke u 26 emisija, muškarci u 2 emisije.

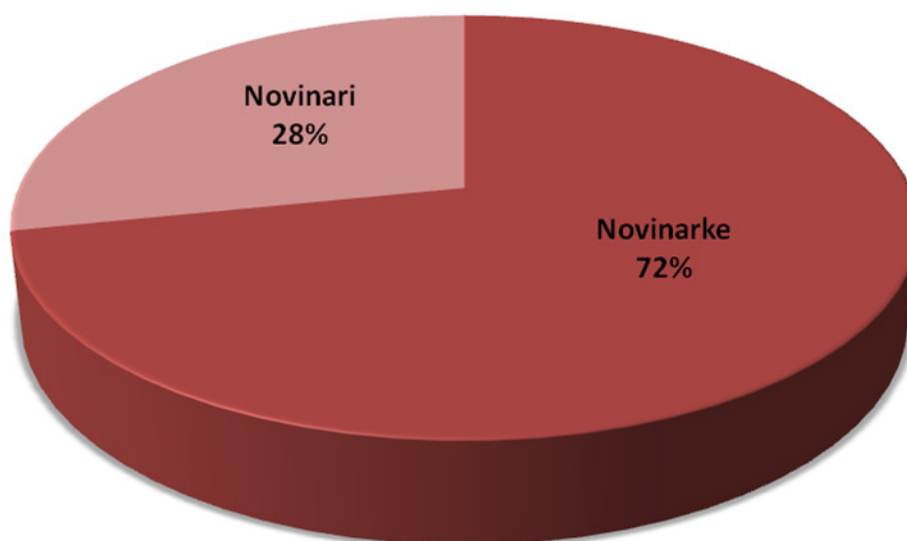
Žene su bile voditeljke svih posmatranih informativnih emisija na TVCG1, TV Nova M i TV Prva.

Grafik 2: Voditeljke/voditelji centralnih informativnih emisija (procenat, po emiteru)

U odnosu na podatke od prije dvije godine, prisustvo žena na voditeljskim pozicijama je poraslo sa 75% na 93% informativnih sadržaja, za period od sedam dana. U odnosu na period od prije dvije godine, nije bilo sadržaja koje je vodio voditeljski par sastavljen od žene i muškarca.

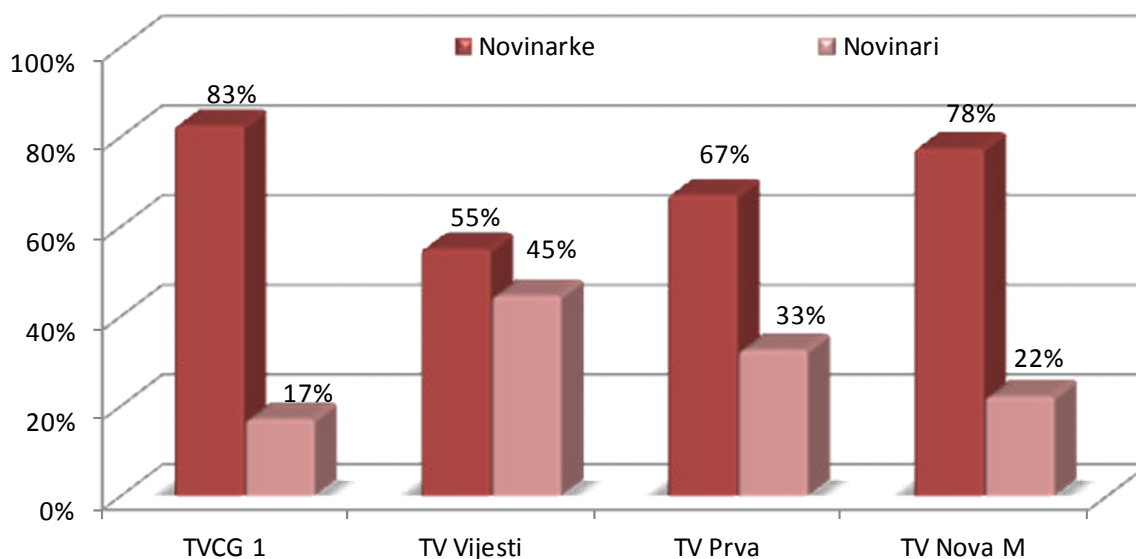
U 379 od 528 analiziranih priloga autorke su bile novinarke, dok su autori 149 priloga bili novinari.

Grafik 3: Novinarke/novinari u posmatranim priložima (procenat)

Posmatrano po televizijama novinarke su glavni autori vijesti na sve četiri posmatrane televizije.

Odnos je najveći kod Televizije Crne Gore gdje je su u posmatranom periodu novinarke proizvele 83% priloga i/ili izvještaja. Slijedi Televizija Nova M, gdje su u posmatranom periodu novinarke proizvele 78% priloga i izvještaja. Na Televiziji Prva procenat učešća novinarki u proizvodnji sadržaja je iznosio 67%, dok je na Televiziji Vijesti ovaj procenat iznosio 55%.

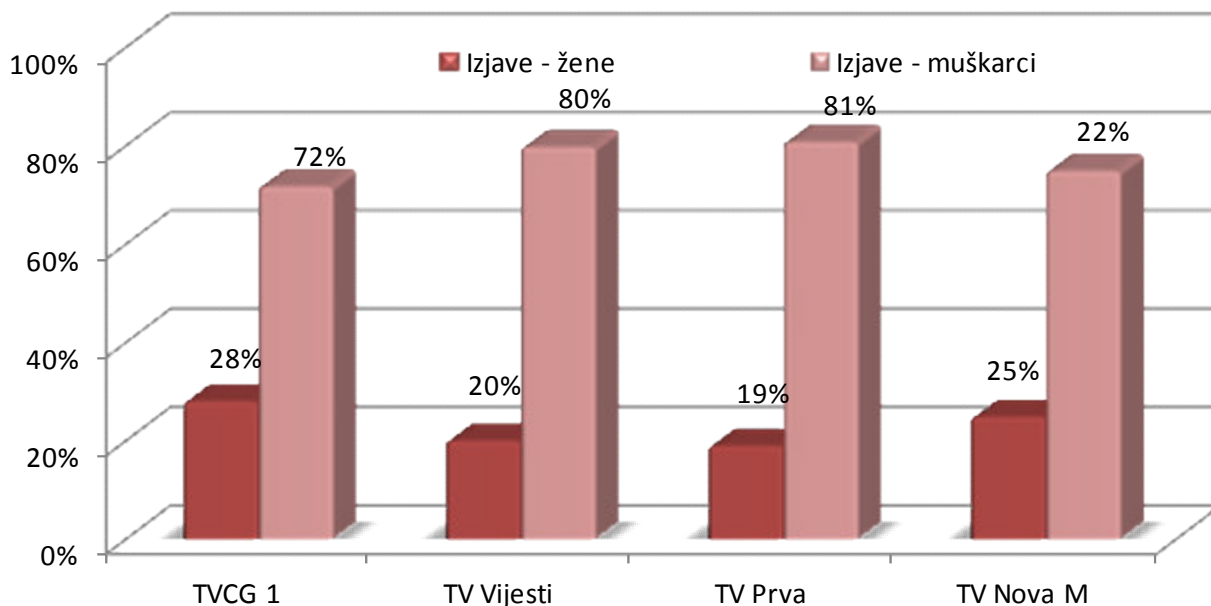

Grafik 4: Novinari/novinarke u posmatranim priložima (procenat, po emiteru)

Angažovanje novinarki je veće po svim temama koje obuhvataju posmatrani informativni sadržaji. Sport je jedina tematska oblast gdje se bilježi veće angažovanje novinara.

Sprovedena analiza je pokazala da postoji značajna razlika u zastupljenosti žena i muškarca u centralnim informativnim emisijama kao sagovornika/ca, odnosno relevantnih stručnjaka/inja na određene teme.

Ukupno posmatrano, od 613 izjava uzetih od relevantnih sagovornica ili sagovornika, na sve četiri posmatrane televizije, samo 144 izjave su uzete od žena (23%), dok su muškarci bili relevantni sagovornici u 469 slučajeva (77%).

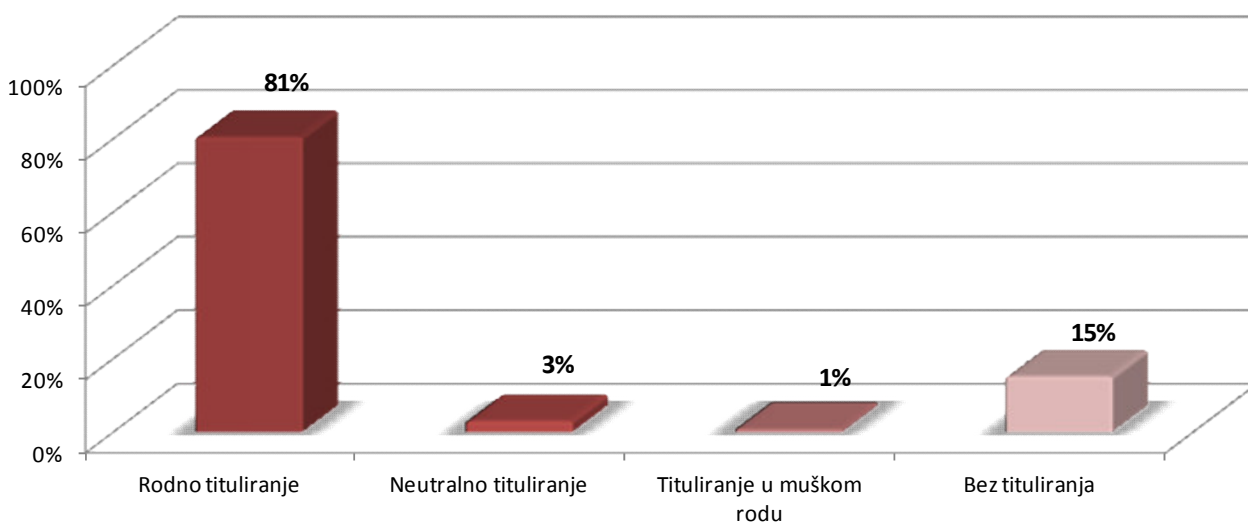
Grafik 6: Sagovornici/sagovornice u posmatranim priložima (procenat, po emiteru)

Procenat izjava uzetih od žena je sličan kod svih posmatranih televizija, i kreće se od 28% u sadržajima TVCG1 do 19% u sadržajima TV Prva.

U odnosu na podatke iz 2019. godine, procenat izjava uzetih od žena je porastao sa 20% na 23%.

Analiza upotrebe rodnog jezika

Upotreba rodnog jezika prilikom tituliranja je za potrebe ove analize obuhvatila svako grafičko ili verbalno isticanje imena novinarki, sagovornica, učesnica društvenog i političkog života. Generalno govoreći, kod svih posmatranih emitera je utvrđena dosljedna upotreba forme (gramatičkog) ženskog roda za imenovanje zanimanja i titula žena.

Grafik 7: Tituliranje u posmatranim priložima (procenat, ukupno za četiri emitera)

U posmatranim televizijskim sadržajima **81%** imenovanja zanimanja i titula žena je bilo u imenicama ženskog roda (npr. *novinarka, realizatorica, montažerka, direktorica, ministarka* i sl.).

U **15%** priloga i novinarskih izvještaja imena žena su navedena bez titule, uglavnom navođenjem imena institucije koju predstavljaju. Nije registrovan selektivni pristup da su u istom prilogu imena muškaraca navedena uz adekvatno rodno tituliranje a imena žena bez titule.

U **3%** slučajeva navođenje zanimanja i titula žena je bilo neutralnim tituliranjem, nazivom koji nije rodno određen (npr: *PR* u odnosu na *portparol*, odnosno *portparolka*).

U posmatranim televizijskim sadržajima **1%** imenovanja zanimanja i titula žena je bilo u imenicama muškog roda (npr: *montažer, nosilac liste*). Imajući u vidu da je generalno prisutna dosljedna upotreba forme ženskog roda, mora se uzeti u obzir mogućnost da navedeni slučajevi predstavljaju stav tih osoba o tome kako one same žele da ih nazivaju na njihovim radnim mjestima.

Nije utvrđena nedosljedna upotreba imenica ženskog roda koje označavaju različite aspekte djelovanja jedne osobe, koje bi ukazivalo na diskriminatoran doživljaj hijerarhije u zanimanjima (npr: *političarka i poslanik, književnica i profesor*).

Opšta upotreba muškog roda u odnosu na upotrebu paralelnih i obezličenih oblika izražavanja je karakteristika novinarskih izvještaja na svim posmatranim televizijskim. Za rodno heterogene grupe, grupe u kojima su zastupljena oba pola, imenice muškog roda se koriste kao opšti oblik (npr: *građani, stanovnici, političari, ljekari* i sl.), dok su imenice ženskog roda oblik koji se koristi isključivo za grupe koje čine žene.

Uvažavajući činjenicu da stalna upotreba paralelnih formi (npr: *građani i građanke*), može opteretiti izražavanje u novinarskom izvještavanju, naročito jer njihovo korišćenje zahtjeva i uporedne oblike glagola, zamjenica, pridjeva, stiče se utisak da o navedenom ne postoji svijest i da nema ni osnovnog napora da se jezik izražavanja učini rodno senzitivnijim.

U svim posmatranim priložima je zabilježen samo jedan primjer upotrebe paralelne forme (*aktivisti i aktivistkinje*). Paralelne forme se ne koriste ni u slučajevima kada postoji jasna heterogenost grupe, nevelikog broja članova, koja predstavlja osnovni predmet izvještavanja (npr: *advokati* umjesto *advokati i advokatica* – za grupu koju čine dva muškarca i žena; *članovi Odbora* umjesto *članovi i članice Odbora* – za grupu koju čine muškarci i žene; *poslanici* umjesto *poslanici i poslanice* – za poslaničku grupu sastavljenu od žena i muškaraca).

U posmatranim televizijskim sadržajima nije uočena upotreba zbirnih imenica umjesto imenica muškog roda kao opštih (*građanstvo* umjesto *građani*, *osoblje* umjesto *zaposleni*, *stanovništvo* umjesto *stanovnici* i sl.), kao ni upotreba bezličnih oblika (*lice, osoba* i sl.) što bi doprinjelo senzitivnosti jezika.

Obilježavanje prema komponentama rodnog identiteta koje bi značilo upotrebu seksističkog i diskriminatornog jezika, generalno govoreći, nije zabilježeno u posmatranim sadržajima. Mora se imati u vidu da su posmatrani sadržaji u potpunosti urednički kontrolisani, da je riječ o novinarskom tekstu (izdražavanju) te da nije ni očekivanje da se u sadržajima ovog tipa nađe neprimjereni jezik.

U posmatranim priložima nije zabilježeno neprimjereno korišćenje naziva za grupe građanki ili građana.

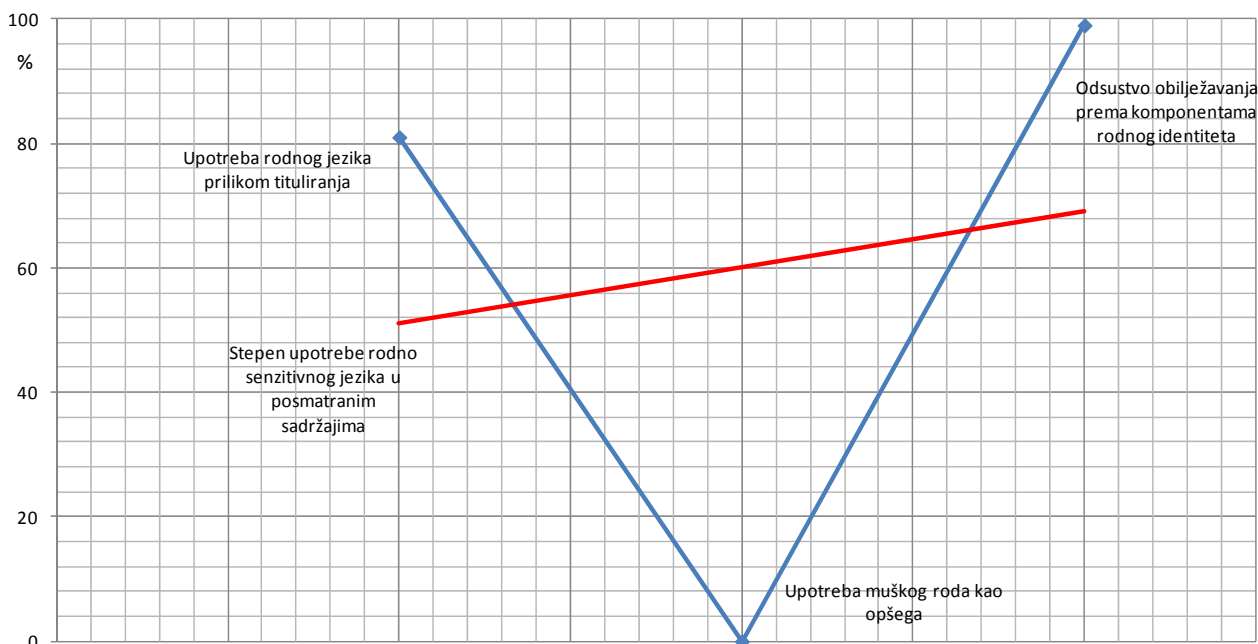
Posmatrajući sve sadržaje ukupno, zabilježen je jedan slučaj identifikacije žene prema mužu (npr: *supruga Marka Markovića*), uz napomenu da je za ovakvo predstavljanje postojao urednički kontekst.

Nije zabilježeno obilježavanje žena prema bračnom statusu (korišćenjem termina gospođica), ali je zabilježeno nekoliko upotreba prezimena žene uz dodavanje nastavaka *-ka* ili *-va* (npr: *Markovička, Markovićeva*), koji se mogu tumačiti kao identifikacija prema bračnom statusu (*Markovićeva* – neudata žena, identifikacija prema ocu; *Markovička* – udata žena, identifikacija prema mužu).

Imajući u vidu prethodne ocjene po datim kategorijama:

- **upotreba rodnog jezika prilikom tituliranja** – dosljedna upotreba (stepen primjene 81%),
- **upotrebu paralelnih i obezličenih oblika izražavanja** – nema upotrebe (stepen primjene 0%),
- **odstustvo obilježavanja prema komponentama rodnog identiteta** – nema kršenja (stepen primjene 99%),

mogu se izvući opšti zaključci o stepenu upotrebe rodno senzitivnog jezika u posmatranim sadržajima.

Grafik 8: Stepen upotrebe rodno senzitivnog jezika (ukupno za četiri emitera)

Mora se naglasiti da su predmet posmatranja bile centralne informativne emisije, sadržaji u potpunosti urednički kontrolisani, sastavljeni od novinarskih priloga (tekst i montaža), što sve zajedno ukazuje da nije ni očekivanje da se u sadržajima ovog tipa nađe neprimjeren, diskriminatoran, mizogini jezik.

Analiza je pokazala da postoji svijest o upotrebi rodnog jezika i da se načela rodne senzitivnosti dosljedno primjenjuju kod imenovanja zanimanja i titula žena, što je pozitivan pokazatelj. Takođe, pozitivno je što u posmatranim sadržajima nije registrovano obilježavanje prema komponentama rodnog identiteta, koje bi značilo upotrebu seksističkog i diskriminatornog jezika.

Analiza upotrebe paralelnih i obezličanih oblika izražavanja u odnosu na opštu upotrebu muškog roda, je pokazala da su neophodna značajna unapređenja prakse koja se odnosi na ovo pitanje. Stiče se utisak da je upotreba muškog roda kao opšteg, praktično bez izuzetaka, pitanje navike i ne predstavlja svjesnu diskriminaciju. Takođe, mora se imati u vidu da bi stalna upotreba paralelnih formi, bez adekvatnih obuka, opteretila izražavanje u novinarskom izvještavanju.

Imajući navedeno u vidu zaključak je da su potrebni dodatni naponi usmjereni na podizanje svijesti o značaju jednakosti žena i muškaraca, kao i o značaju upotrebe rodno senzitivnog jezika za postizanje rodne jednakosti u svim sferama društvenog života. Posebna pažnja se mora posvetiti obuci novinara o tome da je upotreba rodno senzitivnog jezika doprinos eliminaciji rodno zasnovane diskriminacije i da se ne svodi samo na tituliranje adekvatno rodu.

Ocjene i zaključci

Načelo rodne ravnopravnosti i nediskriminacije na osnovu roda je predmet više zakonskih propisa u Crnoj Gori. Rodna ravnopravnost podrazumijeva ravnopravno učešće žena i muškaraca, kao i lica drukčijih rodni identiteta, u svim oblastima društvenog života.

Mediji mogu značajno doprinijeti eliminisanju diskriminacije po osnovu pola i stvaranju jednakih mogućnosti za učešće žena i muškaraca, kao i lica drugačijih rodni identiteta. Međutim jednako tako, mediji mogu podsticati rodnu diskriminaciju i predstavljati ozbiljnu prepreku u postizanju stvarne ravnopravnosti polova.

Na ulogu medija u stvaranju ravnopravnog i nediskriminatornog okruženja, između ostalog utiče i prisustvo žena u medijskoj industriji, njihova uloga i uticaj na proizvodnju i distribuciju medijskog sadržaja. Takođe, mediji su saglasno Zakonu o rodnoj ravnopravnosti dužni da u svom radu koriste rodno osjetljivi jezik. Upotreba rodno senzitivnog jezika predstavlja doprinos eliminaciji rodno zasnovane diskriminacije u društvu i podizanju svijesti o rodnoj ravnopravnosti.

Saglasno navedenom, analiza je imala za cilj da utvrdi prisustvo ženskih, odnosno muških lica, glasova i karaktera, kao i stepen upotrebe rodno jezika u televizijskim sadržajima.

- Imajući u vidu rezultate analize – u novinarskoj profesiji dominantno rade žene. Gotovo 72% objavljenih informacija, u posmatranoj sedmici, proizvele su žene.
- Žene su i urednici i češće se javljaju kao prepoznatljiva lica (voditelji) centralnih informativnih emisija u odnosu na muškarce. Od posmatranih 28 centralnih informativnih emisija, žene su bile urednice u 25 emisija (89%), i voditeljke u 26 emisija (93%).
- Razlika u zastupljenosti žena i muškarca u centralnim informativnim emisijama pokazala se prilikom upoređivanja broja sagovornika i sagovornica u emisijama.
- Od 613 izjava, na sve četiri posmatrane televizije, samo 23% su izjave uzete od žena.
- Upotreba rodno jezika prilikom tituliranja je za potrebe ove analize obuhvatila svako grafičko ili verbalno isticanje imena novinarki, sagovornica, učesnica društvenog i političkog života. Generalno govoreći, kod svih posmatranih emitera je utvrđena dosljedna upotreba forme (gramatičkog) ženskog roda za imenovanje zanimanja i titula žena.
- Opšta upotreba muškog roda u odnosu na upotrebu paralelnih i obezličanih oblika izražavanja je karakteristika novinarskih izvještaja na svim posmatranim televizijama. Za rodno heterogene grupe, grupe u kojima su zastupljena oba pola, imenice muškog roda se koriste kao opšti oblik, dok su imenice ženskog roda oblik koji se koristi isključivo za grupe koje čine žene.
- Obilježavanje prema komponentama rodno identiteta koje bi značilo upotrebu seksističkog i diskriminatorno jezika, generalno govoreći, nije zabilježeno u posmatranim sadržajima.
- Potrebni su dodatni napor usmjereni na podizanje svijesti o značaju jednakosti žena i muškaraca, kao i o značaju upotrebe rodno senzitivno jezika za postizanje rodno jednakosti u svim sferama društvenog života.
- Posebna pažnja se mora posvetiti obuci novinara o tome da je upotreba rodno senzitivno jezika doprinos eliminaciji rodno zasnovane diskriminacije i da se ne svodi samo na tituliranje adekvatno rodu.

Sektor za monitoring
Sunčica Bakić, pomoćnica direktora

